

НЕТОЛЕРАНТНІСТЬ ЯК ПРОЯВ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАХИСТУ:

ПРИЧИНИ Й НАСЛІДКИ

**ПАШКОВСЬКА Анастасія, здобувачка вищої освіти
спеціальність 053 Психологія**

Миколаївський національний аграрний університет

Анотація: у роботі досліджуються психологічні основи нетолерантної поведінки як форми захисної реакції особистості. Розглядається вплив етнічних стереотипів на міжнаціональне сприйняття та їх роль у формуванні соціальної нетолерантності. Особливу увагу приділено феномену толерантності до невизначеності як ключової особистісної якості, що забезпечує гнучкість та адаптивність у складних соціальних ситуаціях. Проаналізовано зв'язок між низьким рівнем толерантності до невизначеності та проявами упереджень і агресії. Запропоновано напрями психологічної профілактики нетолерантності через розвиток критичного мислення, міжкультурної обізнаності та психологічної гнучкості.

Ключові слова: нетолерантність, психологічні механізми захисту, етнічні стереотипи, толерантність до невизначеності, міжкультурна взаємодія, когнітивні викривлення, психологічна гнучкість, міжособистісні стосунки, соціальна адаптація, психопросвіта.

У сучасному соціокультурному контексті проблема нетолерантності набуває особливої актуальності, оскільки вона безпосередньо впливає на міжособистісні стосунки, суспільну згуртованість та ефективність комунікації між представниками різних соціальних, етнічних і культурних груп. Часто нетолерантна поведінка розглядається як свідоме виявлення агресії або упередження. Проте з психологічної точки зору нетолерантність нерідко виступає механізмом захисту особистості від внутрішньої тривоги, невизначеності або конфлікту ідентичності. Механізми психологічного захисту, описані ще в психоаналітичних теоріях, діють як автоматичні способи підтримання психічної рівноваги. Стереотипізація, проєкція, раціоналізація, витіснення – ці механізми можуть зумовлювати упереджене ставлення до «іншого», що проявляється в закритості, ворожості або униканні. Відповідно, нетолерантність може не лише бути індикатором особистісної негнучкості, а й слугувати сигнальним маркером глибших емоційно-когнітивних труднощів.

У цьому дослідженні здійснено аналіз деяких психологічних причин нетолерантної поведінки як форми захисної реакції, можливі наслідки для психічного здоров'я особистості та соціального функціонування, також окреслено деякі потенційні напрями психологічної профілактики.

Дослідниця О. Казаннікова висвітлює вплив етнічних стереотипів на процес міжнаціонального сприйняття, що має ключове значення для розуміння витоків соціальної нетолерантності. Авторка зазначає, що етнічні стереотипи — це спрощені, емоційно забарвлені уявлення про представників іншої етнічної групи, які часто формуються не на основі реального досвіду, а під впливом соціальних очікувань, масової культури та історичних наративів. Такі уявлення призводять до викривленого сприйняття "іншого", спричиняючи дистанціювання, недовіру та навіть агресію в міжкультурній взаємодії. Авторка підкреслює, що стереотипізація є не лише когнітивним спрощенням, а й формою психологічного захисту, яка дозволяє індивіду уникнути глибшої рефлексії над складністю соціального світу. У результаті, стереотипи виступають одним із факторів зниження рівня толерантності у суспільстві. Задля зменшення їхнього негативного впливу Казаннікова пропонує розвивати критичне мислення, підвищувати рівень міжкультурної обізнаності та використовувати психопросвітницькі програми [1.ст 129-135].

С. Кузікова аналізує психологічну сутність явища толерантності до невизначеності як ключової складової особистісної гнучкості та адаптивності. Авторка розглядає цей феномен як здатність індивіда зберігати психологічну рівновагу та конструктивну поведінку в ситуаціях, що супроводжуються неоднозначністю, непередбачуваністю або відсутністю чітких орієнтирів. Високий рівень толерантності до невизначеності пов'язується з відкритістю до нового досвіду, емпатією, а також із нижчим рівнем тривожності та агресивності в міжособистісних стосунках. Особливу увагу приділено зв'язку між толерантністю до невизначеності та схильністю до когнітивних викривлень. Згідно з емпіричними даними, люди з низьким рівнем цієї якості частіше демонструють жорсткі, стереотипні судження, уникнення або відторгнення "іншого". Таким чином, нетолерантність до невизначеності може виступати тригером психологічного захисту у формі нетолерантної поведінки. На думку авторки, розвиток цієї риси можливий через спеціальні тренінгові та освітні програми,

спрямовані на формування психологічної гнучкості, рефлексії та здатності конструктивно реагувати на змінні життєві обставини. [2. ст 67-72]

Отже, нетолерантність у сучасному суспільстві є складним психологічним явищем, що має глибокі корені у захисних механізмах особистості, таких як стереотипізація та неприйняття невизначеності. Аналіз наукових досліджень підтверджує, що етнічні стереотипи виступають не лише когнітивним спрощенням, але й психологічним захистом, що посилює соціальну нетолерантність і ускладнює міжкультурну комунікацію. Водночас толерантність до невизначеності є важливою рисою особистісної гнучкості, яка сприяє зниженню тривожності та упередженості, покращуючи адаптивність у складних соціальних ситуаціях. Для подолання нетолерантності необхідним є розвиток критичного мислення, міжкультурної обізнаності та психологічної гнучкості через цілеспрямовані освітні та тренінгові програми. Такий комплексний підхід сприятиме формуванню більш відкритого та толерантного суспільства, здатного ефективно взаємодіяти у багатокультурному світі.

Список використаних джерел:

1. Казаннікова О. В. Вплив етнічних стереотипів на міжнаціональне сприйняття. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки»*. 2019. № 3. С. 129–135.

2. Кузікова С. Б. Толерантність до невизначеності: теоретико-емпіричні розвідки. *Науковий вісник ХДУ. Серія «Психологічні науки»*. 2018. С. 67–72.

Abstract: this article explores the psychological foundations of intolerant behavior as a form of personality defense mechanism. It examines the influence of ethnic stereotypes on interethnic perception and their role in the formation of social intolerance. Special attention is given to the phenomenon of tolerance to uncertainty as a key personal trait that ensures flexibility and adaptability in complex social situations. The connection between low tolerance to uncertainty and manifestations of prejudice and aggression is analyzed. Directions for psychological prevention of intolerance are proposed, focusing on the development of critical thinking, intercultural awareness, and psychological flexibility.

Keywords: intolerance, psychological defense mechanisms, ethnic stereotypes, tolerance to uncertainty, intercultural interaction, cognitive biases, psychological flexibility, interpersonal relationships, social adaptation, psychoeducation.

*Науковий керівник – СУРІНА Ганна,
к.філос.н., ст. викладач
кафедри українознавства і суспільних наук
Миколаївський національний аграрний університет
м. Миколаїв*